

УДК 155.9

ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМ ЖИТТЄВЛАШТУВАННЯ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Сафонова С.Б., аспірант
кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано проблему визначення форм життєвладштування підлітків, які позбавлені батьківського піклування. Установлено, щоб з'ясувати, яка форма є кращою для влаштування, необхідно визначити готовність підлітка до переходу у відповідну форму життєвладштування. Визначено компоненти психологічної готовності підлітків, які позбавлені батьківського піклування, до переходу в різні форми життєвладштування: когнітивний, мотиваційний, емоційний.

Ключові слова: підлітки, які позбавлені батьківського піклування, форми життєвладштування, компоненти, готовність.

В статье проанализирована проблема определения форм жизнеустройства подростков, лишенных родительской опеки. Установлено, чтобы определить, какая форма является лучшей для устройства, необходимо определить готовность ребенка к переходу в соответствующую форму жизнеустройства. Установлены компоненты психологической готовности подростков, лишенных родительской опеки, к переходу в различные формы жизнеустройства: когнитивный, мотивационный, эмоциональный.

Ключевые слова: подростки, лишенные родительской опеки, формы жизнеустройства, компоненты, готовность.

Safonova S.B. DETERMINATION OF LIVING FORMS OF TEENAGERS DEPRIVED OF PARENTAL CARE

The article analyzes the problem of determining the forms of life-formation of teenagers who are deprived of parental care. In order to determine which form is the best for living, it is necessary to determine the readiness of the teenager before the transition to the appropriate form of life. The components of psychological readiness of teenagers who are deprived of parental care prior to transition into various forms of life-formation are determined: cognitive, motivational, and emotional.

Key words: teenagers deprived of parental care, forms of life, components, readiness.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день формами життєвладштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, є усиновлення, опіка та піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, дитячі будинки й загальноосвітні школи-інтернати, патронатна сім'я, соціальні гуртожитки. Діти-сироти не готові до переходу в нові форми життєвладштування. Крім цього, у фахівців, які займаються влаштуванням дітей-сиріт, немає розуміння, хто готовий, а кого необхідно готувати. Ефективний процес адаптації дитини-сироти в різних формах життєвладштування значною мірою залежить від процедури підготовки дітей, але в Україні проблема підготовки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на законодавчому рівні чітко не прописана. Тому необхідність розроблення процедури соціально-психологічної підготовки дітей-сиріт до влаштування в різні форми життя є важливою й необхідною.

Велика кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувають в інтернатних закладах. Хоча процес деінституціалізації дітей-сиріт і ді-

тей, позбавлених батьківського піклування, який передбачає влаштування дітей в альтернативні форми, розпочався в Україні з 2006 року, лише останніми роками відчутні певні зрушення.

Для дітей підліткового віку, згідно з А.М. Прихожан і Н.М. Толстих, характерним є особливе психологічне новоутворення – дитбудинкові «ми». Діти, позбавлені батьків, ділять світ на «своїх» і «чужих», на «ми» й «вони». Вони відокремлюються від чужих, поводяться з ними агресивно, готові їх використовувати у своїх цілях. Усередині своєї групи діти, що живуть в інтернаті, також відокремлені, вони можуть виявляти жорстокість у поводженні з ровесниками або дітьми молодшого віку. Психологічне відчуження від інших створює внутрішні умови, які згодом стають сприятливим ґрунтом для правопорушень [7, с. 48].

На думку А.М. Прихожан та Н.М. Толстих, у дітей-сиріт, які виховувались в умовах дитячого будинку, формується такий стан інтелектуальної та афективно-потребової сфери й такі особливості поведінки, що можна говорити про іншу особистість. Це виявляється в несформованості внутріш-

нього, психічного плану дій і власної мотивації, в переважанні орієнтації на зовнішню ситуацію. Якісно іншу форму має й розвиток усіх аспектів Я: уявлення про себе, ставлення до себе, образу Я, самооцінки [7, с. 55].

Л.С. Волинець та А.Й. Капська в дітей із неблагополучних сімей зазначають помітну нерозвиненість мотиваційної сфери, підвищену тривожність, недостатньо виражені емоційно-вольові характеристики в тих дітей, які виховуються в сім'ях, де життя ускладнене пияцтвом та аморальною поведінкою батьків, а також там, де вихованню дітей не приділяється належної уваги.

Оскільки батьки ведуть аморальний спосіб життя, деформуються соціальні орієнтири, порушуються духовні, пізнавальні, естетичні потреби, спостерігаються розлади фізичного та психічного здоров'я. Деформація дитячої особистості є захисним механізмом, що формується під впливом кризових умов аномальних сімейних стосунків. Негативні вияви поведінки можна розглядати як функцію самозахисту несформованої дитячої свідомості [6, с. 61–62].

А.В. Ярулов під час розроблення програми психолого-педагогічного сприяння розвитку особистості дитини, позбавленої батьківського піклування, основну увагу приділяє індивідуальному підходу до кожної дитини з урахуванням причин її сирітства. Він умовно ділить дітей-сиріт на чотири групи.

Перша група – діти-примітиви, що надходять, як правило, з будинків дитини в 3–4 роки, більшість із них не вміють грати, погано говорять, відчувають страх перед новими людьми. Для них характерні мала психічна активність, афективні реакції на нове, пасивна поведінка в суспільстві.

Друга група – соціально занедбані діти, які виростили в украй несприятливих сімейних умовах. Вони рухливі, вміють говорити, але обтяжені негативним життєвим досвідом.

Третя група – діти, у яких померли батьки. Вони, як правило, перевершують своїх однолітків у розвитку й не вимагають особливих корекційних впливів.

Четверта група – діти із затримкою психічного розвитку та розумовою відсталістю, що надходять із будинків дитини й неблагополучних сімей. Вони потребують медико-психолого-педагогічної допомоги [7, с. 276].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Н.П. Іванова та О.В. Заводілкина звертають увагу на те, що необхідною умовою успішної адаптації дитини-сироти в новій сім'ї є взаємна відповідність ролевих очі-

кувань дитини і прийомних батьків. Вони підкреслюють вплив досвіду життя дитини на процес ідентифікації із сім'єю.

Д. Сміт і Л. Шервін відзначають, що у прийомних батьків перед моментом появи в їхній родині дитини-сироти часто формується низка фантазій і очікувань, пов'язаних із майбутнім усиновленням. У результаті може виникнути глибокий конфлікт між очікуваннями батьків і їхньою поведінкою, що базується на цих очікуваннях, з одного боку, і тим, що реально відбувається після переміщення дитини в прийомну сім'ю, – з іншого; такий конфлікт помітно ускладнює встановлення тісного емоційного контакту між дитиною та прийомними батьками. Тому формування в прийомних батьків психологічної готовності взяти в сім'ю дитину є важливим, як і визначення готовності дітей-сиріт [7, с. 54–55].

Проблема готовності до діяльності є однією зі значимих у сучасній науці. У психолого-педагогічній літературі поняття «готовність» трактується неоднозначно. Поняття «готовність» поширилося в науці в 1950–1960 рр. у зв'язку з дослідженням у лабораторії Б.Г. Ананьєва людини як суб'єкта діяльності. Натепер накопичений достатній теоретичний та експериментальний матеріал про готовність людини до різних видів діяльності, сформульовано поняття готовності до праці, визначено її зміст, структуру, основні параметри й умови, що впливають на динаміку, тривалість і стійкість готовності (М.І. Дьяченко, Л.О. Кандибович, Я.Л. Коломінський, А.І. Кочетов, Н.В. Кузьміна, Н.Д. Левітов та ін.).

Не менш важливо під час оцінювання готовності визначити внутрішні сили особистості, її потенціали та резерви. Готовність передбачає наявність певних знань, умінь, навиків; готовність до протидії, подолання перешкод, що виникають у процесі дії; приписування особистісного сенсу виконуваних дії. Готовність загалом означає стан підготовленості, в якому організм налаштований на дію або реакцію. Це такий стан людини, за якого вона готова отримати користь із певного досвіду. Цей стан допомагає успішно виконувати свої обов'язки, правильно використовувати знання, досвід, особисті якості, зберігати самоконтроль і перебудовувати діяльність у разі появи непередбачених перешкод [2].

М.І. Дьяченко і Л.О. Кандибович, вивчаючи структурні компоненти готовності майбутнього спеціаліста до складних видів діяльності, виділяють такі компоненти: мотиваційний – усвідомлення своїх потреб, інтересів, вимог суспільства, колективу; орієнтаційний – усвідомлення цілей, реа-

лізація яких забезпечить розв'язання певного завдання, осмислення й оцінювання умов, за яких відбуватимуться майбутні дії, актуалізація досвіду, пов'язаного в минулому з виконанням завдань, і вимог подібного характеру; операційний – визначення на основі досвіду та оцінювання намічених умов діяльності, найбільш вірогідних способів розв'язання завдань або дотримання вимог (володіння методами та прийомами діяльності, знаннями, навичками, вміннями, розумовими антиципаціями, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо); волевий – мобілізація сил згідно з умовами праці й завданням; самоконтроль, самонавіювання в процесі досягнення цілей; оцінний – оцінювання співвідношення власних можливостей, рівня домагань і міри досягнення певного результату [3].

А.О. Деркач, Л.Е. Орбан (1995 р.) у структурі готовності до діяльності виокремлюють такі структурні компоненти: мотиваційний – позитивне ставлення до певного виду діяльності, бажання ним займатись; когнітивний – наявність необхідних знань, уявлень; гностичний – володіння способами та прийомами, що необхідні для цього виду діяльності; емоційно-волевий – самоконтроль, здатність відчувати задоволення від роботи тощо; оцінний – самооцінка своєї професійної підготовки [4].

Аналізуючи види структурних компонентів готовності особистості до діяльності М.І. Дьяченко та А.О. Деркача, можна сказати, що для дослідження визначення ступеня готовності підлітків до різних форм влаштування важливими є такі компоненти: когнітивний, мотиваційний та емоційний. Мотиваційний компонент передбачає наявність потреб, мотивів, прагнень до діяльності, вияв відповідальності за розв'язання завдань. Когнітивний компонент містить комплекс знань щодо вирішення певних питань. Емоційний компонент полягає в умінні підлітка контролювати свої емоції та визначити, які емоції переважають стосовно ситуації, в якій він перебуває.

Постановка завдання. Мета статті – визначити компоненти готовності підлітків до різних форм життєвладштування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпірична частина полягала у визначенні ступеня готовності дітей-сиріт підліткового до переходу в різні форми життєвладштування. Проведена експериментальна бесіда й модифікована методика «Незакінчені речення». Експериментальна бесіда полягала у визначенні когнітивного, мотиваційного та емоційного компонентів. Когнітивний компонент включає знання дітей про форми життєвладштування, ставлення до майбут-

нього й сім'ї. Питання, в якій формі влаштування дитина хоче жити і що вплинуло на її вибір, спрямовані на з'ясування мотиваційного компонента. Вивчення емоційного компонента полягало в тому, щоб з'ясувати позитивні та негативні емоції з приводу життєвладштування. У ході пілотажного дослідження з метою способу виявлення емоційного компонента визначено типові відповіді стосовно емоційно значущих ситуацій: негативні та позитивні емоції. Визначено відповіді, які відображають негативні емоції з приводу влаштування підлітків: «не заберуть додому», «не побачу рідних», «не влаштують у нову сім'ю». Відповіді, які відображали позитивні емоції, поділилися на два варіанти. Радість, що «відвідують родичі», та з приводу влаштування в нову сім'ю чи соціальний гуртожиток: «не повернусь більше в біологічну сім'ю», «буде підтримка нових батьків», «буде нова сім'я», «нові батьки допоможуть у виборі професії», «буду жити в соціальному гуртожитку». Визначені варіанти відповідей проранжовані відповідно до ступеня вираження, оцінювалось від 1 до 4 балів. Ми визначили таку систему оцінок у балах для негативних емоцій: 1 – дуже виражений, 2 – частково виражений, 3 – майже не виражений, 4 – не виражений. Для визначення емоції «радість» ми обрали бали у зворотному напрямку, тому що, на нашу думку, вони будуть визначати більшу або меншу готовність підлітків до переходу в різні форми життєвладштування.

Методика «Незакінчені речення», розроблена Джозефом М. Саксом та С. Леві, належить до методик доповнення й частково до асоціативних методик, спрямована на діагностику ставлення дитини до сім'ї, до представників протилежної статі, до вищих за службовим становищем і підлеглих, до своїх страхів і побоювань, до почуття провини, до минулого та майбутнього, до життєвих цілей. Тому відповідна методика цілком підходить для визначення параметрів, таких як ставлення до майбутнього, ставлення до сім'ї, ціннісні орієнтації й визначення тривожності. Методика «Незакінчені речення» модифікована нами відповідно до мети дослідження для підлітків віком 11–16 років.

Із запропонованих варіантів методики ввійшли лише такі групи варіантів: ставлення до майбутнього, ставлення до сім'ї, страхи та побоювання. Також виділена ще одна група – ціннісні орієнтації. У групі «ставлення до сім'ї» всі незакінчені речення були замінені на: 1) хороша сім'я – це; 2) хороші батьки – це такі; 3) сім'я – це коли; 4) у своїй майбутній сім'ї я... Оскільки

саме в такому формулюванні відображають психологічну готовність підлітків до переходу в різні форми життєвладштування. У групі речень, яка належала до шкали «ставлення до майбутнього», залишені такі: 1) майбутнє здається мені, 2) настане той день, коли. Інші питання не були взяті, оскільки не відображають повного змісту поставленого перед нами завдання, є травматичними для дітей. Інші речення були не взяті зі шкали «ставлення до майбутнього», а замінені на «я думаю, що в майбутньому» та «часто мені здається, що в майбутньому», оскільки потрібно враховувати насамперед такий фактор, як екологічність питань, які ми ставимо підліткам. Шкала «страхи та побоювання» змінена на шкалу «діагностика тривожності», з першої було взято лише одне незакінчене речення: «боюсь, що», оскільки інші речення не будуть такі інформативні, як шкала «ставлення до майбутнього», для визначення готовності підлітків до життєвладштування.

Дослідження проводилось на базі Центру соціально-психологічної реабілітації для дітей № 1 та Центру соціальної реабілітації дітей «Ковчег». У ньому взяли участь 40 підлітків, з яких – 3 дитини-сироти і 37 дітей, позбавлених батьківського піклування.

У результаті емпіричного дослідження визначення соціально-психологічної готовності підлітків до переходу в різні форми життєвладштування визначено, скільки дітей прагне жити в новій формі, а скільки хоче повернутись у біологічну сім'ю.

Виходячи з результатів експериментальної бесіди та модифікованої методики «Незакінчені речення», виділили 3 групи підлітків: 1) хоче повернутись у біологічну сім'ю; 2) хочуть жити в прийомній сім'ї; 3) хочуть жити в дитячому будинку сімейного типу; 4) хочуть жити в соціальному гуртожитку.

Перша група підлітків, які хочуть повернутись у біологічну сім'ю, становила 18 осіб. Аналіз соціального компонента показав, що в підлітків був негативний життєвий досвід, у центрі соціально-психологічної реабілітації перебувають недовго – до 4 місяців, у яких немає родичів або родичі ведуть асоціальний спосіб життя. Когнітивний компонент – на низькому рівні, оскільки підлітки не знають про форми життєвладштування, тому хочуть повернутись у біологічну сім'ю, у них немає бажання дізнаватись про альтернативні форми влаштування. Серед питань, які стосувались ставлення до майбутнього та сім'ї, пріоритетом для підлітка є біологічна сім'я. Емоційний компонент відображає бажання чи небажання підлітка жити в певній формі. У 18 підлітків триво-

га через те, що їх не заберуть додому біологічні батьки й вони не побачать рідних. У 16 підлітків почуття радості виникає лише в тому випадку, що їх відвідують родичі в центрі та є надія все ж таки повернутися додому.

Друга група підлітків – 8 осіб – хочуть жити в прийомній сім'ї. Аналіз соціального компонента показав, що в 7 підлітків був негативний життєвий досвід, а в одного – позитивний. Лише троє підлітків у центрі перебувають недовго – до 4 місяців, п'ятеро підлітків у центрі знаходяться довго – від 5 місяців до одного року. Також є родичі, які ведуть нормальний спосіб життя та їх підтримують, але з об'єктивних причин не можуть їх забрати. Ми вважаємо, що вибору прийомної сім'ї послуговував термін перебування й родичі. Когнітивний компонент у підлітків сформований, вони знають про форми влаштування, такі як прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, соціальний гуртожиток та інші центри. Ставлення до майбутнього та сім'ї є позитивним, тому що підлітки хочуть жити в прийомній сім'ї. На їхній вибір вплинув негативний життєвий досвід – для трьох підлітків, для одного – позитивний досвід у біологічній сім'ї, для 4 осіб – позитивний досвід у центрі.

Розглядаючи емоційний компонент готовності підлітків до переходу в прийомну сім'ю, з'ясували, що вони тривожаться не через те, що їх не заберуть додому, а тому, що не побачать більше рідних: із 8 підлітків у шістьох є виражена тривога, оскільки підлітків відвідують родичі в центрі, а для них вони є підтримкою. У п'яти підлітків виражена радість, що в них буде прийомна сім'я, підтримка нових батьків і батьки допоможуть у виборі професії.

Третя група підлітків, які хочуть жити в дитячому будинку сімейного типу, становила 8 осіб. Аналіз соціального компонента показав, що в 6 підлітків був позитивний життєвий досвід, у двох – негативний. Усі підлітки в центрі перебувають довго – від 5 місяців до 1 року. Також у 6 підлітків є родичі, які ведуть нормальний спосіб життя й позитивно впливають на них, але з об'єктивних причин не можуть забрати до себе. У двох підлітків є родичі, які ведуть асоціальний спосіб життя. Когнітивний компонент у підлітків сформований, оскільки вони довго в центрі і знають, які є форми життєвладштування, тому визначились, чого чекають від майбутнього та сім'ї. Четверо підлітків у майбутньому хочуть навчатись і здобувати професію, а в чотирьох посилено прагнення влаштування в дитячий будинок сімейного типу. З'ясовано, що всі

8 підлітків уявляють своє життя не з біологічною сім'єю, а в дитячому будинку сімейного типу.

Аналізуючи емоційний компонент, визначили, що серед підлітків, які хочуть жити в дитячому будинку сімейного типу, лише один із восьми тривожиться, що не забере у сім'ю. У 8 підлітків немає тривоги, що їх не забере біологічні батьки. У чотирьох дітей є тривога, що не побачать рідних, оскільки більша частина родичів не ведуть асоціальний спосіб життя й усіляко допомагають підлітку. Шестеро підлітків радіють тому, що їх відвідують родичі, п'ятеро – що більше не повернуться в біологічну родину. У трьох підлітків немає почуття радості з приводу того, що більше не повернуться додому, оскільки в них був позитивний досвід у сім'ї. Однак вони розуміють, що їхні батьки позбавлені піклування, тому розглядають дитячий будинок сімейного типу як альтернативну форму, в якій нові батьки будуть підтримувати та всіляко допомагати.

Четверта група підлітків, які хочуть жити в соціальному гуртожитку, становить 6 осіб. Аналіз соціального компонента показав, що в 4 підлітків був негативний життєвий досвід, лише у двох – позитивний. У центрі соціально-психологічної реабілітації перебувають довго – від 5 місяців до 1 року. У п'ятих із шести підлітків є родичі, які ведуть нормальний спосіб життя, що має позитивний вплив на підлітка, лише в одного – родичі, які ведуть асоціальний спосіб життя. Когнітивний компонент сформований, підлітки знають про всі форми життєвладштування, цьому сприяв достатньо довгий термін перебування. Шестеро підлітків хочуть жити в соціальному гуртожитку, оскільки буде більше можливості самостійно вирішувати, де навчатись, працювати й будувати власне життя.

Аналіз емоційного компонента підлітків показав, що в усіх є тривога, що не побачать рідних. Також тривожаться через те, що не зможуть жити в соціальному гуртожитку, так як у більшості був негативний життєвий досвід. Для підлітків важливо не те, щоб їх кожного дня відвідували родичі, а знати, що з ними все добре та підтримувати з ними зв'язок.

Висновки з проведеного дослідження. З огляду на викладене вище, можемо резюмувати так:

1. Визначено компоненти психологічної готовності підлітків, які позбавлені батьківського піклування, до переходу в різні форми життєвладштування, а саме когнітивний, мотиваційний та емоційний. Когнітивний компонент полягає в з'ясуванні знань дітей

про форми влаштування, уявлення про майбутнє й сім'ю. Мотиваційний компонент відображає бажання дитини жити в певній формі влаштування й те, що вплинуло на її вибір. Емоційний компонент полягає у визначенні негативних і позитивних емоцій із приводу влаштування в нову сім'ю.

2. Для підлітків від 10 до 15 років кращими формами влаштування є прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу, для осіб від 15 до 18 років – це соціальний гуртожиток. У прийомну сім'ю краще влаштовувати підлітків, які мали негативний досвід проживання в біологічній сім'ї, оскільки прийомні батьки зможуть на прикладі своєї сім'ї показати, якою повинна бути гармонійна сім'я, зможуть приділити більше уваги кожному підлітку й розповісти про сімейні цінності. Також для цього послугує приклад біологічних дітей прийомних батьків, які будуть позитивно впливати на підлітка. До дитячого будинку сімейного типу краще влаштовувати дітей із позитивним життєвим досвідом, які знають, якою повинна бути сім'я. Головним очікуванням у підлітка щодо батьків є їхнє наставництво та допомога в навчанні й виборі професії. У соціальний гуртожиток краще влаштовувати підлітків, які вже закінчили школу, в них є прагнення до самостійного життя, будівництва кар'єри та власного життя.

3. Для підлітків, які хочуть повернутись у біологічну сім'ю, незважаючи на те, що в них є статус, і небажання батьків забрати їх додому, необхідно розробити відповідну програму підготовки. Програма повинна включати прийняття того факту, що підлітки більше не будуть жити з біологічними батьками, й підготовку до переходу у відповідну форму влаштування, залежно від ситуації та мотивації підлітка.

Перспективи дослідження полягають у розробленні критеріїв соціально-психологічної готовності підлітків, які позбавлені батьківського піклування, до переходу в різні форми життєвладштування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бевз Г.М. Прийомна сім'я: соціально-психологічні виміри : [монографія] / Г.М. Бевз. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 352 с.
2. Белоус О.В. Содержание готовности социального педагога к работе с замещающими семьями / О.В. Белоус // Развитие альтернативных форм жезнеустройства детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей : международный сборник научных статей. – Армавир : Редакционно-издательский центр АГПУ, 2009. – С. 28–35.
3. Дьяченко М.И. Готовность к деятельности в напряжённых ситуациях / М.И. Дьяченко,

Л.А. Кандыбович, В.А. Пономаренко. – Мн. : БГУ, 1985. – 206 с.

4. Деркач А.А. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности / А.А. Деркач, Л.Э. Орбан. – М. : РАУ, 1995. – 208 с.

5. Комарова Н.М. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування / Н.М. Комарова, Л.М. Мель-

ничук, І.В. Пеша. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – Кн. 2. – 2004. – 128 с.

6. Лактіонова Г.М. Створення та соціальний супровід прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу / Г.М. Лактіонова. – К., 2006. – 270 с.

7. Ослон В.Н. Жизнеустройство детей-сирот: профессиональная замещающая семья / В.Н. Ослон. – М. : Генезис, 2006. – 368 с.

УДК 159.923.2

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ситник В.В., аспірант кафедри психології

Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України

У статті представлені результати емпіричного дослідження 72 осіб, які навчаються та працюють у сфері інформаційних технологій. Двадцять шість осіб – це працівники ІТ-компанії з досвідом роботи від трьох до восьми років, 46 осіб – студенти старших курсів факультету комп'ютерних наук. Гендерний склад респондентів був приблизно однаковим – 35 жінок, 37 чоловіків. Контрольну групу склали 112 осіб, що працюють та навчаються в гуманітарній сфері: юристи та філологи. Досліджено такі особливості особистості, що впливають на рівень професійної успішності спеціалістів: когнітивні (рівень креативності, каузометрія), мотиваційні (соціально-психологічні настанови) та емоційні (рівень тривожності та подолання стресу). Було виявлено достовірні розбіжності рівня тривожності, сприйняття клімату колективу, креативності залежно від статусу професіонала та його сфери діяльності.

Ключові слова: *ІТ-спеціалісти, професія, креативність, тривожність, часова перспектива, мотивація.*

В статье представлены результаты эмпирического исследования 72 респондентов, которые учатся и работают в сфере информационных технологий. Двадцать шесть человек – это работники ИТ-компаний с опытом работы от трех до восьми лет, 46 человек – студенты старших курсов факультета компьютерных наук. Гендерный состав респондентов был примерно одинаковым – 35 женщин, 37 мужчин. Контрольную группу составили 112 человек, работающих и обучающихся в гуманитарной сфере: юристы и филологи. Исследованы следующие особенности личности, влияющие на уровень профессиональной успешности специалистов: когнитивные (уровень креативности, каузометрия), мотивационные (социально-психологические установки) и эмоциональные (уровень тревожности и преодоления стресса). Были обнаружены достоверные различия уровня тревожности, восприятие климата коллектива, креативности в зависимости от статуса профессионала и его сферы деятельности.

Ключевые слова: *профессия, креативность, тревожность, временная перспектива, мотивация.*

Sytnyk V.V. PERSONALITY TRAITS OF IT SPECIALISTS

The article represents results of the empirical research of 72 respondents who work and study in IT industry. 26 people work at IT companies and have experience from 3 to 8 years. 46 people are computer science faculty senior students. Gender composition of the respondents was almost equal – 35 women and 37 men. Control group consisted of 112 people who work and study in the humanitarian sphere: lawyers and philologists. In our research we studied the following personality traits which influence specialists' professional success: cognitive (creativity level, causometry), motivational (psychosocial attitude) and emotional (level of anxiety and stress management). We discovered positive differences of anxiety level, group climate perception, and creativity depending on specialist's status and area of business.

Key words: *profession, creativity, anxiety, time perspective, motivation.*

Постановка проблеми. У наш час відбувається інтенсивний розвиток ІТ-галузі, з'являються нові спеціальності та робочі місця, поширюється проектна форма організації праці. Це викликає потребу в психологічному дослідженні спеціалістів, які працюють у даній сфері. Аналіз особливостей особи-

стості, ціннісно-мотиваційної сфери працівників допоможе в розробці психологічних критеріїв професійної придатності та принципів формування кадрового резерву галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З точки зору Е.Ф. Зеєра, в процесі становлення професіонала, збільшення